

משנה ב'.

מזגו לו כוס ראשון, בש"א מברך על היום ואח"כ
מברך על היין, ובה"א מברך על היין ואח"כ מברך
על היום.

פרוגתא זו שנה כזר אותה צצרכות צפ' ואלו דצרכים,
ונופרכת צחוספתח סס והכח, והוצאה צצצלי וצירושלמי סס והכח,
דטעמא דצ"ש שקדושת היום גורמת לין שיצא, וכזר נתחייב
צקדושת היום עד שלא צה היין, וטעמא דצ"ה שהיין גורם לקדושת
היום שהחמה, שאם חין לו על מה לקדש לא יקדש, ותדיר ושאינו
תדיר תדיר קודם. ואיכפל מקדרי המשנה לשנותם כאן דהו"א דליני
פקח שאני, שאין לך לומר שאם חין לו יין לא יקדש שעל כרחו יש
לו יין ואפי' מן התמחוי והו"א דמודי צ"ה לצ"ש, ח"כ איכבא שאין
הקידוש גורם לין שהרי תקנו ד' כוקות ומודי צ"ש לצ"ה קאמ"ן.

משנה ג'.

הביאו לפניו מטבר בהזרת עד שמגיע לפרפרת
הפת.

במשנה שצירושלמי הגי' הביאו לפניו ירקות וחזרת מטבל
וכו', ובכת"י צעל דקדוקי קופרים הגי' הביאו לפניו ירקות מטבל
וכו'. ופי' רש"י ורשב"ם הביאו לפניו ירקות, מטבל בחזרת, ככו'
אם חין סס ירק אחר מטבל החזרת צחרוקת ואיכל. ורצינו חננאל
פי' הביאו לפניו שולחן, שהרי חין וציאין השולחן עד אחר קידוש,
מטבל החזרת צחרוקת ומוצרך צפה"א, ומפסיק עד שמגיע לפרפרת
הפת והיא עת אכילת מלה. והביאוהו צחוקפות ותפסו צפירושו
מדלא קתני צהדיא הביאו לפניו חזרת כדקתני צקמוך הביאו לפניו
מלה וחזרת. והנה צחוקת לא הוצרכה צמשנה. גם מה שפי' ומפסיק
עד שמגיע וכו', אינו צמשמעות לשון המשנה. אמנם צציקרו של

דצר הוא נכון להציאו לפניו שולחן קאמך, חפ"י חי גרסינן ירקות וחזרת, שכך היא ההצאה שמוציא שולחן ועליו הירקות והחזרת. ומה ששנו ח"כ הציאו לפניו מלה וכו', כתי שולחן ועליו מלה וכו', וקילוק השולחן הראשון היא עקירת השולחן שדיצרו עליה האמוראים (קט"ו ע"ג) לעתיק הדברים לקמן. שעקירת השולחן צעלמה נעשה למנהג.

ופירשו רש"י ורש"ם עד שנגיע לפרפרת הפה, קודם שיגיע לחותה חזרת שהוא אוכל אחר המלה שהוא מוצרך עליה על אכילת מרור, ועיבול ראשון כדי שיכיר טיבוק וישאל, לפי שאין רגילין בני אדם לאכול ירק קודם קעודה. והתקפות כחצו פרפרת קרוי המרור שאוכל אחר המלה, ופרפרת כל' ממשכת המאכל, כמו פרפראות לחכמה (אבות פ"ג) שהירקות ממשכות הל' למאכל, ומדקרי למרור פרפרת הפה כמו צמטנה דמלה קודם למרור כדאמר בגמרא. ורצינו כסים כתב קרי הכי שכיון שנאכל בתוך הקעודה הכי הוא כלפתן. והחוי"ע כתב הגי' בקשר מדויק לפרפר. ולשון הרע"צ לפרפר את הפה לאכילת מלה, והא קמ"ל שאין אכילה אחרת ומפקת צין אכילת ירקות לאכילת מלה דקידם שיגיע לחותה חזרת של מלה שמוצרך עליו על אכילת מרור אוכל מלה תחלה וכו'. ובעל הפארת ישראל פי' ערס וקמוץ שיגיע לפרפר את הפה, ר"ל קודם שרולה לשצר הפה כמו שנוהגין לשצר מלה האמלעית וכו'. ובהגהות דקדוקי סופרים הציא שצמטניות פיזרו הגירסא לפרפרת ולפת, וכתב שהוא ע"ס. וזו המצוה הגדולה צמטנה זו.

וגרסינן צירושלמי עלה דמתכיתין, חצריא צסס ר' יוחנן לריך לעבל בחזרת צ' פעמים, כל' דצעינן צ' עיבולין וכדתנן לקמן צמה נסתנה, וצ' העיבולין הם בחזרת כדתני צסיפא הציאו לפניו מלה וחזרת וכו', וראשונה להכירא והשנייה ללאת צה. רצי זעירא צסס ר' יוחנן ח"ל לעבל בחזרת צ' פעמים, כל' ודאי דצ' עיבולין צעינן אצל יכול לעבל צראשונה צשאר ירקות. רש"ל אמר אם לא עבל צפעס ראשונה לריך לעבל פעס שנייה, כל' דנח צעינן צ' עיבולין. ומתיתא פליגא על רש"ל שצכל הלילות חנו מטיבילין פעס אחת והלילה הזה שתי פעמים, קצר רש"ל על הדא דצר קפרא, כל' הוא רלה לפרס המטנה אליצא דצר קברא דלא טנה צ' עיבולין כדמסיק. ומתיתא על דצר קפרא, שצכל

הליכות אנו מעצילין אותו עם הפת ובאן אנו מעצילין אותו צפני עלמו, כל' דלצר קפרא הצן שואל שצבל הליכות אוכלין חזרת צקעודה כלפסן ובאן אוכלין אותו צפ"ע, ופירש רש"ל משנה זו חליצא דצר קפרא דלכבי קחני מעצבל בחזרת פזו היא עיקר המלוה, ומה ששנה הביאו לפניו מלה וחזרת וכו', היינו משום דאי לא עבל בפעם ראשונה לריך לעצבל פעם שנייה. ומחיתא פליגא על ר' יוחנן, יולאין במלה צין שכיוון צין שלא כיוון, כל' וכיון שיולאין באכילה צלא כוונה כיון שערב בחזרת פעם ראשונה הרי כבר ילא והיאך יצרך בשנייה ללחא צה, ומשני, והכא מכיון שהיקצ חזקיה כיוון, כל' הכא שאני שהמלה היא עיקר הקעודה שמיקצ לה בחזקתו שכיוון, אצל בחזרת אס לא צירך על אכילה ונור וכיוון ללחא צה, לא ילא צה. ומתיב רבי ירמיה קומי רבי זעירא ומחיתא פליגא על רש"ל, הביאו לפניו מלה וחזרת ומרוקת אעפ"י שאין מרוקת מלוה, חזרת מלוה, כל' הא חזרת מלוה אף שהוא מעצבל בפעם ראשונה, ומשני, א"ל סבן רב מעצבל צתירדין, כל' אין החזרת משום מלוה, אלא כיון דמציאין מרוקת ולריך לדצר מה לעצבל צו מציאין חזרת, ורב עיבל מרוקת צחדרין.

והנה צמשניות שלפנינו שנינו צמשכת דמה נשחנה ד' צבות, צצא ח' הלילה הזה כולו מלה, צצא צ' שצבל הליכות אנו אוכלין שאר ירקות הלילה הזה נורוק, צצא ג' הלילה הזה כולו ללי, צצא ד' שצבל הליכות אנו מעצילין פעם אחת הלילה הזה שתי פעמים. אמנם צמשנה שצירושלמי ליחא אלא ג' צבות, צצא ח' שצבל הליכות אנו מעצילין וכו', צצא צ' הלילה הזה כולו מלה, צצא ג' כולו ללי. וכ"ה המשנה צרב אלפק. וצקדר רב עמרם צצא ח' מעצילין, צצא צ' כולו מלה, צצא ג' אנו אוכלין ירקות הלילה הזה נורוק, צצא ד' כלנו מקוצין. והנה לאילו הנוקמאות השאלה הראשונה הוא על העיבול שכך הוא הקדר שצהצאה הראשונה מעצבל בחזרת, ואח"כ צ' שאלות על מלה ופקח. ובנוקמחה פליגי צר קפרא ורצנן, דלצר קפרא לא לריך צ' עיצולין, ולרצנן לריך צ' עיצולין. אמנם צצא צ' דצצני הלילה הזה נורוק לריכה פירוש, דאדרצה דרך הקעולות המשועות לעצבל בחזרת וצפאך ירקות, וכאז דגרקינן צע"ז (י"א ע"א) זה אנטונינוק ורבי שלא פקו מעל שולחנס לא חזרת ולא קישות ולא לטון לא צימות החמה ולא צימות הגשמים, דאמר נר

לכּוֹן מַחֲדָּק אֹכֵל, חֹזֶרֶת וְהַפֶּךְ מֵאֲכֹל *) קִישוֹת וּמְחִיצ מַעֲיִים (**),
וּמְקִיק דְּקִישוֹת הַיֵּינוּ קִישוּאִין זִמְרִי, וְא"כ ג' יִרְקוֹת אֵלּוּ וּקִישוֹת
ל'ח'ק' הֵם צִבְל קַעְוֹדוֹת חֲשׂוֹצוֹת וְהֵם מֵאֲכֹל שְׂרֵי גֵאִים, וְיִרְאֶה
דְּקוֹדֵם הַאֲכִילָה אֲכִילֵי קִישוֹת לְהַרְחִיצַת הַמַּעֲיִים וְחֹזֶרֶת צַחֲוֹךְ הַקַּעְוֹדָה
וּלְכוּן לְאַחַר הַקַּעְוֹדָה וּכֵן אֲמָרוּ צִוּק' תַּעֲנִית (ל'ע"ה) רַשְׁצ"ג אֲוֹמַר
אִם הִיא רְגִיל לְאֲכֹל לְכוּן אִו מְלִיחַ אֲחֵר קַעְוֹדָתוֹ הַרְשׁוֹת צִידוֹ.
וּכְיוֹן שֶׁאֵף לְכוּן וּקִישוֹת לְאֲכִילִים שֶׁלֹּא נֶאֱסָרוּ צִלְיֵי פֶקַח אֵין מְקוּם
לְשִׁאלָה זוֹ. וּצְאֻנֹת אֵי גִרְסִינֵן הַצִּיָּאוּ לְפָנָיו יִרְקוֹת וְחֹזֶרֶת וּוְדָאֵי שֶׁאֵין
מְקוּם לְשִׁאלָה זוֹ. וְהַשְׂתֵּא לְפִי דְנִקְטֵי לְשִׁאלָה זוֹ צִצְצֵלִי, וּמְחִקֵי יִרְקוֹת
וְחֹזֶרֶת צִמְשָׁנָה שֶׁלְפָנֵינוּ. וְעַכ"פּ צִירוּשְׁלֵמֵי גִרְסֵי לֵה. וּמְדַצְרֵי ר' יוֹחָן
וְרַשְׁצ"ל עַכ"פּ רֵאִיָּה דְלָאוּ לְמַרְוֹר קִרֵי פִרְפֶרֶת הַפֶּת, דְּא"כ צִמְשָׁנָה
גּוֹמֵל מְפּוֹרֶשׁ דְּמַטְבֵּל צ' פַּעֲמִים צַחֲוֹרֶת.

וּבְבִרְיֵי גִרְסִינֵן עֲלֵה דְנוֹתִינִין אֲמַר רִישׁ לְקִישׁ זֹאת אֲוֹמַרֶת
מְלוֹת לְרִיכּוֹת כּוּוֹנָה. דְּאֲל"כ חֵךְ יַעֲבֹל שְׂנִית וַיִּצְרֹךְ עַל אֲכִילַת מְרוֹר
הֵא כִצֵּר יֵלֵא צֶה, וּמְפּוֹרֶשׁ לֵה הַחֵם דְּעִיבּוֹל רֵאשׁוֹן לָאוּ צַעֲדִין
חִיּוּצָא דְמַרְוֹר הוּא, דְּחִיּוּצָא דְמַרְוֹר הוּא צַחֵר אֲכִילַת מְלוֹה, וְע"כ
אֵינוּ מְצַרֵךְ עֲלֵיו אֲלֵא צַפֵּה"ה, וְלֹא אֵיכוּוֹן לְמַרְוֹר הַלֵּכֵךְ צַעֲי לְמִיַּהֲדָר
לְאַטְצִינֵי לְשֵׁם מְרוֹר, וְדָחֵי מְמַחֵי דִילְמַא לְעוֹלָם מְלוֹת אֵין לְרִיכּוֹת
כּוּוֹנָה וַיֵּלֵא צַעֲיּוֹבֵל רֵאשׁוֹן, וְדִקְאֲמַרֶת תְּרֵי עִיבּוֹלֵי לְוֹהֵ לֵי, כִי הֵיכִי
דְּלִיָּהוּי הַבִּירָא לְחִנוּקָה, וּכ"ת א"כ לִישׁוּעִינֵן שֶׁאֵר יִרְקוֹת, אֵי אֲשַׁמְעִינֵן
שֶׁאֵר יִרְקוֹת הוּ"א הֵיכֵא דְאֵינֵא שֶׁאֵר יִרְקוֹת הוּא דְצַעֲינֵן תְּרֵי עִיבּוֹלֵי,
אֲצֵל חֹזֶרֶת לְחוּדָא לֹא צַעֲי תְּרֵי עִיבּוֹלֵי, קְוֹמֵל"ן דְּאֵפִי חֹזֶרֶת צַעֲינֵן תְּרֵי
עִיבּוֹלֵי כִי הֵיכִי דְלִיָּהוּי צִיָּה הַבִּירָא לְחִנוּקָה. כִּלּוֹ וּוְדָאֵי אֵי אֲכִלוּ
קַתְמַא יֵלֵא דְמְלוֹת אֵין לְרִיכּוֹת כּוּוֹנָה, אֲצֵל הוּא אֲכִלוּ צַכוּוֹנָה לְהַבִּירָא
דְּחִינּוּקָה וְלֹא לְלֵאחַ צֶה. וּצַקּוּגִיא זוֹ וּוְדָאֵי לֹא גִרְסֵי צִמְשָׁנָה הַצִּיָּאוּ
לְפָנָיו יִרְקוֹת וְחֹזֶרֶת, שֶׁהֲרֵי פִירְשׁוּ מַטְבֵּל צַחֲוֹרֶת הֵיכֵא דְלִיכֵא שֶׁאֵר
יִרְקוֹת, אֲלֵא הַצִּיָּאוּ לְפָנָיו הַשְּׁלַחֵן קֶאֱמַר כְּמוֹ שֶׁפִי ר"ח. אֲמַנֵס לְפִרְשׁ
הַצִּיָּאוּ לְפָנָיו, יִרְקוֹת, מַטְבֵּל צַחֲוֹרֶת, אִם אֵין לוֹ שֶׁאֵר יִרְקוֹת, כִּפִי
רַשִׁי וְרַשְׁצ"ס הוּא דּוֹחֵק גְּדוֹל וְעִיקֵר חֶסֶר מְהַמְשָׁכָה.

וְהַדָּר מְקַסֵי אֵהָא דְרִישׁ לְקִישׁ, וְעוֹד תִּנְיֵא אֲכֵלָן דְּמַחֵי יֵלֵא
אֲכֵלָן צִלָּא מְחַכוּוֹן יֵלֵא וְכו', כִּלּוֹ וְהֲרֵי מְפּוֹרֶשׁ דְּאֵין לְרִיכּוֹת כּוּוֹנָה,

*) וְאֵלּוּי מַשּׁוּם הַבִי נִקְרָא חֹזֶרֶת.

**) פִי' מְחִיצ מַעֲיִים הוּא כְּמוֹ לְשִׁחוּת אֵת צִנֵי מַעֲיִין דְּכַתּוּבָתוֹ ח' ע"ג.

ומשני, תנאי הוא, דהניח ר' יוקי אימר חעפ"י שטיצל בחזרת מלוה להציא לפניו חזרת וחרוקת ושני תצטילין, וכלו' וריש לקיש פי' למתניתין כר' יוקי, דק"ל חכלו' כלל מתכוון לא ילא, דניחא ליה לפרוסי ומתניתין הכי, מלומר דחרי טיבולי וטיס הכירא לתנוקה, ולכך לא ילא צראשונה דלהכירא קמכוון ולא קמנייה חכלו, ופריך, עמאי דילמא קצבר ר"י מלות חין לריכות כוונה, והאי דצעינן חרי טיבולי כי היכי דהיהווי היכילא לתינוקה, ומשני ח"כ ואי מלוה, כלו' לימא חעפ"י שטיצל בחזרת ומציחין לפניו חזרת וחרוקת וכו' כמו ששנו במשנה. ואנא ידענא דראשונה דשלא צעידן דמורו הוא, להכירא חכיל לה והשנייה ללאת זה, חלא ודאי צעי למימר מלוה להציא, שימכוון לשם מלוה, וריש לקיש פירש למתניתין חליצא דר' יוקי. כך נ"ל לפרש קוגיא שנתקשו זה התוקפות והאחרונים ועי' במעדני יו"ט. וקוגיא דגמרא הסס. פטיעא היכא דאיכא שאר ירקות ומצד חשאר ירקות צפה"א ואכיל וחדר מצד על חכילת מורו ואכיל, היכא דאיכא חלא חקא מאי, ח"ר הוכא מצד ועיקרא מורו צפה"א ואכיל, ולצקוף מצד על חכילת מורו ואכיל, מחקיף לה רצ חקדא לאחר שנילא כריקו הימנו מור ומצד עליה, חלא חר"ח ועיקרא מצד עליה צפה"א ועל חכילת מורו ואכיל, ולצקוף חכל חכילת חקא כלל צרבה, צקוריא עצדי כרצ הוכא, ורצ ששה צריה דר' יהושע עציד כר' חקדא, והלכתא כוותיה דר"ח, רצ חחא צריה דרצא מהדר חשאר ירקות לחפוקי נפסיה מפלוגתא. ופירסי בחוב' ולא לריך לרצ חקדא צעיבול ראשון על חכילת מורו חע"ג דעיקר מלות מורו לא נפיק חלא צעיבול שני אחר מלה, ודצריהם ומקצרי לכל קוגיות הגמרא ומשוע דמלות מורו הוא אחר מלה, חצל רש"י ורשב"ס פי' ולצקוף חכיל כלל צרבה משום דצעינן חרי טיבולין. ומשוע מדצריהם דעיבול שני להכירא, ולפ"ז חתיא קוגיא דגמרא יתר שפיר, דכי קאמר, ודקאמרת חרי טיבולי למה לי כי היכי דליהווי הכירא לתינוקה, חעיבול שני קאמר, ועיקר מורו ללאת זה הוא צעיבול ראשון ולא מוכח ממתניתין מידי לא דמלות לריכות כוונה ולא דחין לריכות, ושפיר נייטי מדל' יוקי שאמר חע"פ שטיצל בחזרת מלוה להציא חזרת וכו', שעיקר המלוה היא ללאת זה צעיבול שני, ומוכח נמי דק"ל מלות לריכות כוונה.

ועב"פ נראה דחילו האמוראים הוה גרבי הביאו לפניו ירקות ומצל וכו' כגו' הבת"י דל"ב, ומאמר מטיצל בחזרת הוא

וואזער וואקאט, ועיקר הענטנה האט הציראו לפניו ירקות עד שנגיע
לפרפרת הפת, וכלו' קודם שיגיע לפרפרת הפת וציחין לפניו
ירקות, והואומר המוקגר הזה אומר דיכול לעצל בחזרת כמי אס
חין לו שאר ירקות, ובגנון לשון הענטנה מוכיח, שלא צאה הענטנה
לומר האיד האט אוכל והאיד האט עישה, אלס כילד וציחין לפניו
ומה הן וציחין.

אמנם עיקר המצוה כאן בפירוש פרפרת הפת, ואומר
הכה ידענו שאכלו פרפרות קודם עיקר הקעודה, כמו ששנינו
צריך על הפרפרת שלפני המזון וכו' (צרכות ו"ג ע"ח), ואותה
פרפרת שלפני המזון קרי פרפרת הפת, או צאמת עיקר הנוקחא
כמו שהיא צדפוק פיזרו ולפת, ופירושו או לפת, והיינו אס אינו
אוכל פרפרת, וע"כ הולרך לומר וועצל בחזרת עד שיגיע וכו',
שצכל אינד ממילא מוצן למה וציחין, אלס צו הולרך להודיעך
שיעשה דבר מה שאין לרכו לעשות כדי שיהיו שני טיבולין. ולפ"ז
עיקר הנוקחא כונו שהוא צירושלמי הציראו לפניו ירקות וחזרת.
אי כמי לא גריב אלס ירקות, כמי שפיר דמי, דקהס ירקות שללורך
הקעודה הס לטון חזרת וקישות ועלה קאמער שיטצל בחזרת. ואלו
הירקות הס הס שהציראו לפרפרת קודם המזון. וכהא דאמרינן
לעיל (ק"ז ע"ג) ר' ילחק וועציל צירקי, ופרש"ט"ס היה אוכל ירק מן
המנחה ולוועלה, ונראה צעיני ממש דמוגרר לצח לטוכל ואכל מלה
לחיאצון יותר ולפיכך היה אוכל ירק, ולא היה נוהג כן כי אס
ערב הפקה כדי להוטיך וגלכול צלילה כדאמרינן צונס' שצת
(ק"ו ע"ג) אומר רב חסדא רב צי רב לא ליכול ירקא ממש דגריי.
ופרש"י טס ירק מי וכו' וואכילו לחס הרצה ואין לו. וקאמער
צמתניתין דקודם שיאכל פרפרת הפת יעצל בחזרת. ופרפרת הפת
היינו פרפרת של הקעודה, וכונו שאלינו שקעודה קרויה לחס
כך נקראת צלטון חכמים פת לפי שצרכת הפת פוערת כל הדצרים
הצאים ומחונת הקעודה, כהא דגריקין צונס' צרכות (ו"ח ע"ח)
יחאי וולכא וולכתא כריכו רפתא צהדי הדדי וכו' צעוצדא דשמעון
צן שטח, ובס (כ' ע"ח) אומר רבא כי חכנין רפתא צי ריש גלותא
וכו', ולטון רש"י טס ריש גלותא וואריך צקעודתו וכו' שהיו טס
מקוצין רבים וכו'. ובס (כ"א ע"ג) עולא חיקלע לצי רב כחונן
כריך רפתא וכו', הרי שקראו כל הקעודה על טס הלחס רפתא,
שהיא פת צלטון ונכה. ואשוועינן ונחיתין שיטנה ושאר קעודות

הסנה, שמציאין ירקות לפרפרת דונגרי עוצא וקודם שיאכל
הפרפרת מטבל בחזרת. ורחיה לפירוש זה מצרייחא, דגרסינן
בגמרא (ק"ט ע"א) תניא ר' אליעזר אומר חוטפין מלות צלילי
פקחים צטציל תינוקת שלא ישנו. והרבה פירושים ונוסחאות
צצרייחא זו. גי' רש"י ורש"ם חוטפין מלה, ופירשו מגביהין את
הקערה צטציל תינוקת שישאלו. ופי' זה אינו דהא לקמן (קט"ו ע"ב)
גרסינן ואין עוקרין את השלחן אלא לפני מי שאומר הגדה וכו',
למה עוקרין את השלחן, אמרי דצי ר' ינאי כדי שיכירו תינוקת
וישאלו, חצי הוה יתיב קמיה דרבה חזא דקא מדלי תבא מקמיה,
אמר להו עדיין לא קא אכלינן אתו קא מעקרי תבא מקמן, אמר
ליה פערחן מלומר מה נשחנה, והיינו הגבהת הקערה לדין, דדוקא
שלחנות שלהן שהיו קענים אצל שלנו שהן גדולים לנו מסלקין
הקערה כו"ס הרש"ם והתוספות שם, ואי מגביהין את הקערה
קאמר, אמאי נקט חוטפין מלה הול"ל עוקרין את השלחן צלילי
פקחים כדהתם, ועוד אמאי צעי למה עוקרין את השלחן, ומייתי
מדצי רבי ינאי, הא אמרה ר' אליעזר צטציל תינוקת וכו'. אח"כ
כתב רש"י ואית דמפרש חוטפין מלה אוכלין מהר וזה הלשון
עיקר. ורש"ם הביאו ג"כ, וכתב שני לשונות הללו פירש רבינו,
ואח"כ כתב ולי נראה חוטפין מסלקין את הלחם מיד התינוקת
שלא יהו ישנים מחוד מחבל הרבה בדרך התינוק אחר אכילתו
ושוצ לא ישאלו, אצל עכשו כשחוטפין מהן לא ישנו וישאלו, כלו'
לא ישנו שלא אכלו כדי שצען, וישאלו כשיראו השינוים, שאנו
עושין הכירא לתינוקת כדלקמן, וכן מוכח לשון התוספתא, דתניא
ר' אליעזר אומר חוטפין מלה לתינוק כדי שלא יישן, רבי יהודה
אומר משמו חפי' לא אכל אלא חזרת אחת ולא עיצל אלא פרפרת
אחת חוטפין מלה לתינוק כדי שלא יישן, כלו' גוזלין * ורבינו
פי' שכן עיקר אותו הלשון שפירשתי חוטפין ממהרין לאכול וכו'.
ומלשוננו מוכח דגריס שלא ישנו וישאלו, כמו צצרייחא שלפני זו,
וב"ה צכת"י דקדוקי סופרים. וכן מוכח מפרש"י, ודלח כהגהות
הצ"ח שמוחק שלא ישנו. והרמב"ם צה' חנוץ ומלה פי' חוטפין זה
מזה. ואין זה מקיים עם לשון התוספתא וחולק עליה הרמב"ד
ופי' ממהרין לאכול. וכנוקחת הרש"ם צתוספתא כ"ה צתוס'

(* ואולי שמהך זה צה המנהג שיגזלו התינוקת את אשיקומן.)

כת"י ערפורט, אלף דליחא שם נשמו, וגריק רי"א חפי' לא חכל וכו', וצחוק' שלפנינו הגי' ר' אליעזר אומר חוטפין מלה לתינוקה צשציל שלא ישנו רי"א נשמו חפי' לא חכל אלף פרפרת אחת חפי' לא עצל אלף חזרת אחת חוטפין מלה לתינוקה צשציל שלא ישנו. ונוסחא זו וודחי עדיפא דנקט חכל צפרפרת ועצל צחזרת. ולפי נוסחא זו דנקט צתינוקה לשון רבים לא קאי חכל ועצל על התינוק לומר שאפי' כן גוזלין המלה מוטו, אלף על צעל השלחן קאי. ועוד דחי חוטפין גוזלין קאמר הול"ל חוטפין מלה מהתינוק, דחטף מיניה ולא חטף ליה אמרינן. וצרייתא דגמרא איחא צרצ אלפס וצפי' ר' חננאל הכי, תניא ר' אליעזר הגדול אומר חוטפין מלה צלילי הפסח צשציל התינוקה שלא ישנו וישאלו. אלף דצרצ אלפס ליתא למילת וישאלו. וא"כ אין חוטפין לו לתינוקה ולא מהתינוקה, אלף פירושא שחוטפין מלה וממחרין לאכול, אף שעדיין לא הציאו הצשצילין או גופו של פסח, צשציל התינוקה שלא ישנו כשמתחילין לאכול וישאלו עכ"פ שצכל הלילות חנו אוכלין חמץ וכו'. וע"ז אמר ר"י נשמו של ר"א הגדול חפי' לא חכל וכו', כלו' שעכ"פ יציאו לו קודם אכילת המלה פרפרת וחזרת, וזהו כקדר ששנו צמוטנחנו, אלף דצמוטנחנו אומר שחוטפין מלה פרפרת אחת חפי' לא עצל אלף חזרת אחת, ולפ"ז היה ונהגס לאכול פרפרת ואח"כ לעצל צחזרת, וע"כ שנו צמוטנחנו להפך הקדר ועצל צחזרת עד שיגיע לפרפרת הפת. ועכ"פ רחיה שפרפרת הפת דמוטנחנו היא הפרפרת שלפני המזון כו"ש. ושימוש לשון חוטפין כלשון ממחרין כמלא צמדיש הנחומא פ' צלק עמדו משנתן עומדים כאריות, חוטפים קריחא שמוע וכו' וכן צצרכות י"ג ע"ז וצלצד שלא יחטוף צחי"ה, שלא ימחר קריחא.

**הביאו לפניו מצה וחזרת וחרוסת ושני תבשילין
אעפ"י שאין חרוסת מצוה ד"א בן צדוק אומר מצוה.
ובמקדש היו מביאין לפניו גופו של פסח.**

בהגהות צעל ד"ק כתב ליחא צמוטנחנו אפולי ופיזרו וצירושלמי וצרי"ף וצצעל העטור וצק' האגודה ושני תצשילין וכן לא פירשו הרע"צ. ועל היו מציאין, העיר צכת"י צ' הגי' וצמקדש

מציאין, ואני חוקיף שאף צירושלמי וצרז חלפס הגי' ונציאין, ואילו הנוקסאות חלויות זו צזו כמו שאומר. בתוספתא גרסינן המלה החזרת והחרוקת אעפ"י שאין חרוקת מלוה ר"ח צר לדוק אומר מלוה, צמקדש ונציאין לפניו גופו של פסק, ונעשה ואמר להם ר' אלעזר צרצי לחגרי לוד צאו ועלו לכם תצלי מלוה. ובכ"י ערפורע הנוקסא מלה וחרוקת וחזרת אעפ"י וכו' ונציא לפניו צמקדש גופו של פסק, ונעשה וח"ל ר' אלעזר צר לדוק לחגרי לוד וכו'. ועכ"פ הגי' ונציאין או ונציא, ויראה שצרייתא זו קטועה רישא קלת שמתחלת המלה וכו' ולא חני מה ליעצד צהו כדחני צמסנה ונציאין לפניו. ובגמרא (קי"ד ע"ג) הציאו צרייתא, ר' יוסי אומר אעפ"י שטיצב צחזרת מלוה להציא לפניו חזרת וחרוקת ושני הצטילין, וצרז חלפס ופי' ר' חננאל, מלה וחזרת וכו'. ויראה שעפ"י צרייתא זו הוקיפו צמסנה ושני הצטילין, ורמיה לזה שצבנו ירושלמי גרסינן חני ובגבולין לריכין שני הצטילין אחד זכר לפסק ואחד זכר לחגיגה, ובגמרא צבלית כתי אמרי אהא דר' יוסין, מאי שני הצטילין אמר רב הונא קילקא (תרדין) וארווא, רצא הוה מהדר אקילקא וארווא הואיל ונפק ופומיה דרב הונא וכו' חזקיה אמר אפי' דג וצילה שעליו, רב יוסף אמר לריך שני מיני צטר אחד זכר לפסק ואחד זכר לחגיגה, רצינא אמר אפילו גרמא וציסנא. ולא נקדרו דצריהם אמתניתין, ש"מ דלא הוו גרסי לה צמסנה. ועפ"י ז"ל שמהמסנה עתיקא היא מוזמן הצית, ועיקר הגירסא וצמקדש ונציאין. וכסהוקיפו צמסנה ושני הצטילין עפ"י צרייתא דר' יוסי שזהו צבולין צמקוס שאין פסק, שינו וגרסו וצמקדש היו ונציאין. ואף צזמן הצית הולכה הנוסנה לומר וצמקדש ונציאין, שבצר יש רצים שכדחו ונפשא, עמאים ודרך רחוקה, והם עכ"פ מחויצין צנולה חזרת וחרוקת.

ובהא ונעשה דראצ"ל דתוספתא, גרסינן בגמרא (קע"ז ע"א) הצלין זכר לתצן חרוקת זכר לטיע ח"ר אלעזר צר לדוק כך היו אומרים חגרי חך שצירושלים צאו ועלו לכם הצלין לנלוה. ויראה דרישא זו קטועה בתוספתא דעלה קאי האי ונעשה. וצירושלמי ליחא לכנולא חנא חגרי ירושלים היו אומרים צאו ועלו לכם תצלי מלוה. ויראה שחגרי לוד דתוספתא היא ע"כ מהמעתיקים צאשגירת לישן דחגרי לוד דצ"מ (מ"ע ע"ג) לענין חונאה, והעיקר חגרי ירושלים חקוס הפסחים.

ובענין השני הצטילין נראה דרצ יוקף מרי דחיעיה וצקי צצרייתות אמר לשיטתיה עפ"י הצרייתתא דירושלמי, ופי' ר' חכאל שני מיני, לזי וצושל, לזי זכר לפסק וצושל זכר לחגיגה. ועל זה אמר רבינא חפי' גרמא וצישולא, טעלס עם מעט צשר טעליו די לזכר הפסק וצישולא זכר לחגיגה, חצל מה שפי' רש"י ורש"ס חתיכת צשר ומרק סתצטלה צו, היא רחוק, דלחתיכת צשר לא קרי גרמא. מונס חייך אמוראי קצרי דשני הצטילין הס לכבוד יו"ט, וכהא דהנן לענין עירוצי הצטילין צריש פ"צ דצילה, צש"א צ' הצטילין וצה"א הצטיל חמד, ושויין דג וצילה טעליו טהן צ' הצטילין, וחניא צצרייתתא טס (י"ז ע"צ) ח"ר טמעון צן חלעזר מודיס צ"ט וצ"ה על צ' הצטילין שלריך, על מה נחלקו על דג וצילה טעליו טצש"א צ' הצטילין וצה"א הצטיל חמד, ושויין טאס פרפר צילה ונחן לתוך הדג או טרקק קפליעות (רש"י כתי, טומיס) ונחן לתוך הדג טהן צ' הצטילין. והנה ס"ל לר' יוקי שלריך צ' הצטילין כרצ"ח, וחזקיה אמר טעכ"פ דג וצילה צ' הצטילין, דחפי' לרש"ס ח' דצהא נחלקו צ"ט וצ"ה, הנה הלכה כצ"ה. וצהיטך שנינו לענין טעודה המפקת צערצ ט"צ לא יאכל חדס צ' הצטילין וכו'.

ובענין חרוסת, שנינו לעיל (נ' ע"צ) חין נותנין קמח לתוך חרוסת וכו', ופרש"י חייגרו"ס ויט צו חומץ ועשוי לעצל צו צשר ורגילים לתח צו קמח וכל דצר טמקסה חת טעמו וכו'. וטס (ל' ע"צ) ח"ר חשי וצית חרוסת כצית טחור טחיומלו קסה דמי, ופירש"י כלי טכותנין צו חומץ וכל דצר טיש לו קיהוי ורגילין ליתן צו קמח ועשוי לעצל צו צשר כל ימות הטנה והקמח מתחומץ מחמת הקיהוי, ולטין חרוסת קיהוי חייגרו"ס צלע"ז. למדנו מזה שהחרוסת חינו דצר העשוי ללילי פקה דוקא חלא הוא עין טיצול צכל הטנה. והנה רש"אמר ר"ח צר לדוק חרוסת מלוה, נראה טהוא מיוחד ללילי פקה. וגרסינן עליה צגמורא (קט"ז ע"צ), מאי מלוה ר' לוי אמר זכר לתפוח ור' יוחנן אמר זכר לטיט, אמר חצ"י הלכך לריך לקהוי ולריך לכמכיה, לקהוי זכר לתפוח ולריך לכמכיה זכר לטיט, חניא כוותיה דר' יוחנן, הצלין זכר לתצן חרוסת זכר לטיט חר"ח צר לדוק כך היו חומרים חגרי חרך וכו' כדלעיל. הנה מציאר טעושין אוהו צאופן מיוחד לזכר העיט, ולדצרי הצרייתתא נותנין צו הצלין טהס זכר לתצן. ואמרו זכר לתפוח, פי' המפורשים ע"ט הפקוק חסת התפוח עוררתך ומה טכדכט ע"ז צאגדות,

ועם הקיבוי שבו כעס תפוח, ולפי' הרשז"ס (קט"ו ע"ב)
נותנין זו תפוחים.

ובירושרמי גרסינן עלה דמתניתין, הגרי ירושלים היו
אומרים בואו ועלו לכם תצלי מלרה, צני צייתיה דליקי אמרי
זה צעס ליכי ולמה נקרא שמו רוצה שהיא רצה עמו, ריב"ל
לריכה שמהא עצה, מלתיה אומר זכר לטיט, חית תניי חני לצריה
שמהא רצה, מינתיה אומר זכר לדס. ובתוספות פסקים (קט"ז ע"א)
צד"ה לריך לקמוכיה נוקמח אחרת הוה להו ח"ל, וצירושלמי
אמר חית דעצדי זכר לדס. והגיה צעל קרבן עדה לריכה שמהא
רצה, ואפשר שאין לריך להגיה חלא מלת רצה של"ל רצה, ופי'
לצריה כמו מיני ליצרייה צפיקתחא רצתי דקרצני לחמי, דהיינו
מיני מאכל, וקאמר הבא לצריה שמהא רצה, כלו' מין אוכל שמהא
ך ונזל זכר לדס, ויותר נראה שכולא נשתרצב מדלעיל הא
דריב"ל ונשתצט, ועיקרו לריך להיות, חית תניי חני זכר לדס.
ומלות תניי חני שיצשו המעתיקים צחו' למלות דעצדי, שהיו
מחוקין וכחצו מקצרתם. ובמדרכי כחצ, צירושלמי דערצי פסקים
למה נקרא שמו חרוקת זכר ללצינה שהוא מעשה חרוקת ריב"ל
אומר לריכה שמהא עצה זכר לטיט חית תנא דתנא לריכה דקה
זכר לדס. ולפיניו ליחא כן. ובאמת משהמשין צחרוקת צכל השנה
כמו שכתבתי.

אמנם הא דליקי ולמה נקרא שמו רוצא וכו' הוא מאמר
קתום, ופי' צעל קרבן עדה היו קורין לחרוקת רוצה, שהוא
רצה עמו שיש צו מחלוקת עמו דפליגי זה חבמים ורצ"ל, חי
נמי שהוא מד מרוב התצלין שצה. וחלו הפירושים אינם מתקבלים
על הלצ ואינם נושככים אותו. וכו"ל דאחצלי מלרה קחי שהם זכר
לתצן, ולדעתי היו לוקמין לולצי תלתן שהם כעין של גפנים והם
דומים לתצן ותלתן נקרא רוציא, ורוצה היינו רוציא, דאמרינן
צכריחות (ו' ע"ח) וצבוריות (י"ב ע"א) למויכל רוציא צריש שחא
לקימון עוצ, ופירש"י רוציא תלתן וכו' דמתקי, וצצילה (ג' ע"ב)
צקוגיא מי שהיו לו חצילי תלתן וכו', פירש"י מין קטנית למתק
חית הקדירה, וכן צצ"ק (פ"א ע"א) פירש מין קטנית, וצר"ה
(י"ב ע"ב) פירש מין התצלין, וכבר תמה בהגהות הצ"ח על זה.
והנה צמעסרות (פ"ד מ"ו) שכיניו, רש"ג אומר תמרות של תלתן
וכו' חייצות צמעסר, ופי' הר"ס הם פרח התלתן, והר"ט והר"י

צן וולכי לִדְק פִּירְשׁוּ לִוְלָצִי תִלְחַן כַּעֲיֵן שֵׁשׁ לְגַפְתִּים וְאוֹכְלֵי־
אוֹתָם, וַיֵּשׁ מִפְּרָשִׁים שֶׁהַגְּזַעְוֵלִין שְׁלֵהֶם קוֹדֵם שִׁפְתַּחוּ נִקְרְאוּ
הַמֵּרָה. וְנִרְחָה שֶׁזֶה שֶׁפִּירְשׁ"י מִיֵּין קַטְנִית שֶׁהִזְרַע מִיֵּין קַטְנִית וְהַלְמַח
נִקְרָא ע"ש הַזְרַע, וְלִמַּד רַש"י כֵּן מִגַּמְרָא דְחוּלִין (כ"צ ע"ה) כֹּל
מִיֵּי קַטְנִיּוֹת אֵין צֵהֶם מִשּׁוֹם רִיקוּקֵי אֲצָרִים לְצַר מִן רוֹצִיא, וּפִירְשׁ"י
שֶׁס רוֹצִיא תִלְחַן, וְמוֹבַח שֶׁהוּא צִכְלָל מִיֵּי קַטְנִיּוֹת, אֲמַס כִּשְׂדוּצָר
עַל הַלוֹלְצִין פִּירְשׁ מִיֵּין תְּצִלִין. וְהוּא דַּצְר"ה שֶׁס קָאֵי עַל הַמַּשְׁנָה,
הַתִּלְחַן מִשְׁחַלְמַח, וּפִירְשׁ"י אַחַר שֶׁנֶּת לְמִיחַתּוּ הוּא מִתְעַשֵּׂר וְלֹא
אַחַר שֶׁנֶּת לְקִיעֵתּוּ, וְהִמְרִינֵן שֶׁס, מִחֵי מִשְׁחַלְמַח, וְנִשְׁחַלְמַח לְזַרְעִים,
וּפִירְשׁ"י שֶׁהִזְרַע לְמַח צְתוּכּוּ, וְהִנֵּה כִּשְׂפִירְשׁוּ וְנִשְׁחַלְמַח לְזַרְעִים,
הַשְּׂמִיעֵוּנוּ צֵה שְׁחִין הַלוֹלְצִין מִתְעַשְׂרִין קוֹדֵם שֶׁתִּלְמַח לְזַרְעִים לְשִׁנָּה
הַצָּהָה אֲלֹא לְשִׁנָּה שֶׁעֲצָה וּע"כ פִּירְשׁ"י מִיֵּין תְּצִלִין שֶׁאֲלוֹ הַלוֹלְצִין
מִיֵּין תְּצִלִין, וְכִשְׂאֲמַרו הַר"ש וְהַר"י צָן וְלִכֵּי לִדְק שְׁאוֹכְלֵי־אוֹתָן
הֵיִינוּ לְתְּצִלִין, וְצ"ק שֶׁס (פ"ה ע"ה) וְצִירֻשְׁלָמִי דַּעֲרַלָּה פ"ג נִקְרְאוּ
אֲלוֹ הַלוֹלְצִין זִירִין. וְעַפ"י הַשְּׂעָרָה זֹ אֲמוֹר שֶׁצֵּס אֲיִכֵּי אֲמַרֵּי
שְׁאוֹתָן תְּצִלֵי מְלוֹה קָרִי רוֹצֵה שֶׁהִיא רֹצֵה עִמּוֹ כְּלוֹ עַם הַמִּדְבָּר
שֶׁהִיא מוֹלֶקֶת עִמּוֹ לְהַחֲלִישׁוּ וּלְהַנְתִּיקוּ, אֵי נִמִּי שֶׁצֵּצִית אֲיִכֵּי הִיוּ
קוֹרִין לְכֹל תְּצִלֵי מְלוֹה רוֹצֵה עַל שֶׁס כִּךְ. וְאֵיִנִּי אֲמוֹר זֹאת רַק דִּקְ
הַשְּׂעָרָה עַד שֶׁתְּצַרְרֵר לְנוּ הַאֲמַת מִיּוֹדַע הַאֲמַת.

אמנם על דצרי הת"ק שאמר אעפ"י שאין חרוקת מלוה,
גרסינן בצצלי, ושושם ואי נייחי לה א"ר אנוי ושושם קפא, ופירש"י
והרשב"ם שרף החזרת קשה הוא והרי הוא בארס, כלו' כיון שלריך
לאכול כזית וארקו קשה הולרכו לחרוקת מיוחדין ללילי פסת
להחליש הארס. ושם (קט"ו ע"ה) גרסינן א"ר אלעזר א"ר אושיעא
כל שטיצולו צווסקה לריך נע"י, א"ר פפא ט"ו האי חקא לריך
לשקועיה צחרוקת ושושם קפא, דאס"ד לא לריך לשקועיה נע"י
לנח לי הא לא נגע וכו', וא"ר פפא לא נשהי אינש מורו צחרוקת
דילמא אגב חלייה דתצלין ונצטל ליה למורויה וצצין טעם מרור.
והנה צווסנה פרש"י ונצבל צחרות, ונצבל החזרת צחרוקת ואוכל
וכן פי' ר' חננאל, וכן כתב ר' יוסף, שעשה צקדרו ונצבל צחרוקת
וכן רצינו שלמה צקדרו וה"ל שוועיה כונו שבתצו התיב' צד"ה
ונצבל צחרות. והרשב"ם כתב והאי עיצול לאו צחרוקת הוא
כדקחני לקמן הביאו לפניו מלה והזרת וחרוקת ונצבל דעדין לא
הציאו, והתו' דהו דצרי הרשב"ם והעלו דצסאר ירקות לא צעי

חרוקת דוקא חבל בחזרת משום קפח צעי חרוקת חפי' צרחשונה, והארכיבו בזה הענין בתו' הגהות מרדכי, והרא"ש הביא צטס ה"ר יונה ז"ל משום דטיבול ראשון אינו לחיוב חלל להכירא בעלמא ורגילין כל השנה שאוכלין חזרת בלא חרוקת ואינם מושפין לקפח גם עתה נמי לא השו חכמים אם יאכלוהו בלא חרוקת כמו שעושין בשאר ימות השנה חבל טיבול שני שהוא של מלוא הזמירו חכמים שלא יהא בו חשש קבכה. אמנם דעת לנצון קקל שבכל ימות השנה לא היו אוכלין חזרת לעלמו חלל עם הפת והצטר, וצטיבול ראשון לא צעי כזית ואינו מזיקו חבל צטיבול שני שמזיקו צעי חרוקת מיוחדת דחלייה דתצלין מחליש ליה לארס דמורו. וקחם מטבל בחזרת הוא בחרוקת כמו שהוא בכל השנה, ואח"כ שנו שצטיחין מלה וחזרת וחרוקת מיוחדת חעפי' שאינה מלוא, ויכול להחליש הארס דצצרים אחרים, חעפי"כ מנהגא הוא משום זכר חי לעיט חי לתפוח חי לרס אראצ"ל אמר שהחרוקת של לילי פסק היא מלוא לעלמה, ואי חבל החזרת בלא החרוקת הזו, לריך לאכול חרוקת צפני עלמה, ומסתמא כיון שיש לו חרוקת לעיבול שני עושה עיבול ראשון ג"כ בחרוקת, ולא הוזכרה חרוקת צטיבול שני דצצרי ח"ק חלל משום דראצ"ל להשמיענו שאינה מלוא חלל דעת יחידי הוא. והר"ם צע"י המשנה שלו גרס הביאו לפניו ירקות מטבל בחזרת וכו' ופירש מציחין לפניו השולמן וכו' ואוכל חיזה ירק שכזומן לו אחר שיטבול אותו בחרוקת ויצרך עליו צפה"א, וזה שאמר מטבל בחזרת להודיעך כי צפה"א יצרך חפי' על חזרת שהוא מן המוררים לפי שהוא אכלו צמקוס ירק צתחלה וכו', ומה שקדרנו לאכול ירק עכ"פ ואח"כ מרור כדי שיהיה שינוי וישאל הזן, ומטבל צכאן עניינו שמתעסק צאכילת הירק, והחרוקת הוא חערצות שיש בו קיהוי ודמות חצן וזה זכר לעיט, ואנחנו עושין אותו כך, שורים חאכים או תמרים ומצטלין אותו ודכין אותו עד שירטצו ולשין הכל צחומץ ונותנין בו טבולת כרד או חיזוץ וכיולא בו צלי שמוקים. ור"א צן לדוק אומר חרוקת מלוא, לדעתו שחייב אדם לצרך אקצ"ו על אכילת חרוקת ואינה הלכה. והתוספות ד"ה לריך לקמוכיה כתבו, וצתשובת הגאונים מפרש לעשות חרוקת צפירות שגדמו לכבשת ישראל צשיר השירים תחת התפוח עוררתך וגו', כפלה הרמון רקתך וגו', התאנה חכטה וגו', אמרת

חעלה. צחמר וגו', אל גנת אגוז וגו', ושקדים על סס שסקד
הקצ"ה על הקץ.

עוד חני רואה להעיר שהר"ס לא פירש המחומר עד שלא
יגיע לפרפרת הפת, ויראה שלא היה צנוקסחו. וצאנת גם הצבלי
והירושלמי לא פירשו צו כלום. וחולי חינו מעיקר המטנה חלא
ניחוסקף זה, כמו שניחוסקף ושני תצטילין. ותהיה עיקר המטנה
הציאו לפכיו ירקות מעצל צחזרת הציאו לפכיו מלה וכו'.

משנה ד.

מזנו לו כוס שני ובאן הבן שואל אביו, ואם אין
דעת בבן אביו מלמדו.

במשנה שצירושלמי ג' וכאן הצן שואל ואם אין דעת
צצן לשאל חציו ומלמדו וכ"ה צרצ אלפס, וצרצצ"ס שואל חח
חציו, וצד"ס י"ג לחציו, וצכח"י ח"פ הגי' וכן הצן שואל, ולשון
הרע"צ צכל הספרים חין כתוצ וכאן חלא וכן. וחין הדברים
מוכתימים עם המליחות, וחלרצה לשון רש"י הוא להיפך שכתב
כאן צמוציגח כוס שני הצן שואל מה נשתנה, עכשיו שמוציגין
כוס שני קודם חכילה, והרצצ"ס הציאו, וכתב ורצינו קצל מרצו
ר' יעקב צר יקר וכן הצן שואל כמו כן צנות ללפחד דוצרות
(צמדצר כ"ה) כלו' דין הוא שיהא שואל צמוציגח כוס שני.
ומה שהכריחם לכך הוא, דמחי וכאן, הצן הוא שואל תמיד כשיראה
חיוה שיכו, ועוד הרי עדיין לא חכלו וח"ך ישאל על דצר שלא
כעשה עדיין, וע"כ חמרו כך הוא הדין שיבאל קודם חכילה. חמנס
כצר ציחרחי ענין הד' כוקות ושכוס השני הוא יין שצחוק המזון,
וקצעה המטנה שיוציגו חוחו הכוס של חיוצ חחר שהציאו לפכיו
מלה וחזרת וכו' צמטנה ג', ח"כ חלו השאלות הם צאנת חחר
הקעודה, ועל כן חינו שואל על הד' כוקות שעדיין לא שחו,
וכן כתב המרדכי צסס הרמ"ה וז"ל, וכן היה נראה לרצינו מחיר
שצזמן שציהח"ק קיים היו עושין כל הקדר חחר הקעודה וכו'
וצחוקפות הגהות המרדכי כתב וז"ל דהיינו דוקא צימיהס שהיו
עושין הקדר חחר קעודתן וכו' חצל חנו שעושין הקדר צחחלה
קודם הקעודה וכו'. ואם צמה שהוא דן סס נראה שאין הדברים

מקבילים חבל צעיקרא דמילתא מוכח קידור לשון המוכניות שהבגדה
נאמרה אחר הקעודה, ופירוש וכאן כזן שואל דצחוק הקעודה
אכור לשאלו, דחין מקיסין בקעודה שמה יקדים קנה לושע
(מענית ה' ע"ג), ואמר ר' מנח צירושלמי דכילד וצרכין, אהן
דעטיש צגו מיכלא אכור למימר ליה ייב צגין קבנתא דנפשא,
וע"כ חס ומהיל לשאלו צחוק הקעודה משתקין אותו שימתין עד
אחר הקעודה, ואמר שמוצו כוס שני כאן הוא שואל.

ואם אין דעת בבו וכו'. גרסינן צירושלמי, תני רבי
חייב כנגד ד' צנים דיצרה הורה, צן חכס צן רשע צן טיפש
צן שאינו יודע לשאלו, צן חכס מהו אומר מה העדות והחוקים
והמשפטים אשר לזה ה' אלהינו אותנו (דצרים ו', כ'), אף אתה
אומר לו בחזק יד הוליתו ה' מואלים מצית עצדים (שמות י"ג, י"ד).
צן רשע מהו אומר מה העבודה הזאת לכם (שם י"ג, כ"ו) מה
העורח הזה שאתם מעריחים עלינו צבל שנה ושנה, מכיון שהוליא
את עלמו מן הכלל אף אתה אומר לו בעצור זה עשה ה' לי
(שם י"ג, ח') לי עשה, לאותו האיש לא עשה לי זה היה אותו
האיש צמארים לא היה ראוי להגאל משם לעולם, טיפש וזהו אומר
מה זאת (שם שם י"ד) אף את לימודו הלכות פקח שאין מפעירין
אחר הפקח אפיקונו, שגל יהא עומד מחצורה זו ויבכך לחצורה
אחרת, צן שאינו יודע לשאלו את פתח לו תחלה, ח"ר יוקה
ומחיתא חורה כן חס חין דעת צצן חציו ונלמדו. ובמכילתא צל
פי"ז בעצור זה עשה ה' לי וגו', למה נאמר לפי שהוא אומר
מה העבודה הזאת לכם, חלל זה צן רשע הוא שהוליא את עלמו מן
הכלל, ולפי שהוליא את עלמו מן הכלל אף אתה הוליתו מן
הכלל, בעצור זה עשה ה' לי צלחתי מואלים, לי ולא לך, ולפי
שהולאת את עלמד מן הכלל חלו היית שם לא היית נגאל. וצ"ח
הגי' זה צן רשע ול"ג חלל. ושם סוף פי"ח, והיה כי ישאלך צנך
אחר, יש אחר עכשו ויש אחר לאחר זמן, מה זאת, הרי אחר
לאחר זמן וכו' כי ישאלך צנך לאמר מה העדות וגו' נאלאת
אומר חרצעה צנים הם, אחד חכס ואחד רשע ואחד חס
(צילקוע טיפש) ואחד שאינו יודע לשאלו, חכס מהו אומר מה
העדות וגו' אשר לזה ה' אלהינו אותנו, אף אתה שמה לו צבלכות
הפקח חין מפעירין אחר הפקח אפיקונו, רשע מה הוא אומר
מה העבודה הזאת לכם, לכם ולא לו, ולפי שהוליא את עלמו

מן הכלל וכפר צעיקר אף חתה הקהה חת שיניו ואמור לו צעבור זה עשס ה' לי, לי ולנו לך חילנו היית שס לא היית נגאל, תס מה הוא אומר מה זאת, ואמרת חליו בחזק יד הוליחנו ה' מואלרים מצית עצדים, ושחילו יודע לשחול חת פתח לו שנאמר והגדת לצנך ציוס ההוא. וצילקוט שס הקדר חכס טפס רשע וכו', וג' לפי שהוליא חת עלמו ון הכלל כפר צעיקר אף חתה תוליא ון הכלל ואומר לו, ובס"ח הגי' אף חתה אמור לו והקה חת שיניו ואמור לו. ונוקחת ההגדה צמוצ"ס כנגד ד' צניס דיצרה חורה ח' חכס ואחד רשיג וח' חס וכו' חכס ונה הוא אומר מה העדות וגו' אשר לזה ה' חלחינו חותנו אף חתה אמור לו כהלכות הפסח חין מפעירין וכו', ולפי שהוליא חת עלמו ון הכלל כפר צעיקר אף חתה הקהה וכו' לי ולח לו וחילו היה שס לא היה נגאל תס וכו'. ונוקחת זו מחוצרת עפ"י הנוקחאות שצירושלמי והמכילתא וכך היא צנוקחת ההגדה שלפנינו, חלח שחנו חומרים אשר לזה ה' חלחינו חתכס כמו שהיא לפנינו צנוקרא, וגרסינן חילו היה שס. וגי' האצוצנאל צהלכות הפסח.

ופירוש הדברים הוא, ג' פעמים הזכרה שאלת הצנים, חלח צלשון חומרה והיה כי יאמרו דפסח, צ' והיה כי ישאלך צנך צקדושת צבורים, ג' והיה כי ישאלך דעדות וחוקים, ועוד כתיב צעצודה דפסח והגדת לצנך ולח נזכר ששאל. ואמר ר' חייה שהחורה דצרה כנגד ד' צניס שג' ונהס שוחלים, ואמר מה העדות שהוא שאלת צן חכס, ואמר אשר לזה ה' חלחינו חותנו, חולי היה צספרו כך, חו ששינה הלשון צכוונה, כלו' שכן כוונת צן חכס, דלח לישתנוע חתכס ולח חותי, דעל ברחו כלטווה אף הוא דצבר, והחכס ווהר"ח לחנדקהוטה צהגדה ויגיד ונראשית דפוס צרלין האריך צענין זה צהקדמתו ורמו על וקוונות הרצה שצאו צהס שינויס כזו. והיה יכול ר' חייה לחפוק צחשוצת הצן חכס הנוקרא הכחוצ שס ואמרת לצנך עצדים היינו וגו', חלח תפס הנוקרא ואמרת חליו בחזק יד, שלעולם ישנה חדס לחלנוידיו דצנך קלרה, וענין חלו החומרות אחד הוא חלח שזה צקלרה וזה צחרובה. חונס הנוקרא והיה כי יאמרו חליכס צניכס, שתפס הנוקרא חומרה זו צלשון רציס, היא לפי שהיא חתכן לכל וין וגי' הצנים, החכס כחכמתו שוחל על עעס העצודה, והעפס משתנוס צעפשותו ונה העצודה הזאת, והרשע צרשעהו אומר ונה העצודה הזאת לכס שחכס

מעריחים עלינו בכל שנה, ועל כן תפק הכתוב בלשון אמירה ולא
בלשון שאלה שהרשע אינו שואל אלא אומר, וזהו שאמרו במילתא
שהמקרא רומז על צן רשע. ובאמת תובן האמירה הזו כפי מה
שיטעום אותה האומר, ואמר ר' חייא שהמקרא והגדה לצדק בעבור
זה עשה ה' לי, שלא נזכר בו שאלה היא תשובה לצן רשע, שאינו
שואל אלא אומר, אלא שהתורה העלימה הדבר השאלה והתשובה
במילתה נוסוס ותצטר לטון ערומים כי כוסה קלון ערום וכעין
זה פי' בעל הקד לחצרהם וכתב שאח"כ מלא כן צק' דעת קדושים.
וכתב הרש"ס בפירושו על ההגדה וקדר הגדה לא חס להזכיר
פסקי התורה על השאלות כי זה דבר פשוט שישיב להם כמו
שכתוב בתורה אך להודיענו היכן דברה תורה כלגד ד' צנים וכו'
כי דרש לי ולא לו אין כתוב בפירוש בתורה אך לנו דורשים וכו',
והקפה את שינוי נפקא לן מדכתיב והגדה לטון גידין ולא אומר
ואמרת. וב"ה צכלצו. ועיין ברש"י עה"ה צפ' וחגיד לצני ישראל
(שמות י"ט, ג'). ועל שאלה הטפס שהוא כרוז ג"כ צויה כי
יאמרו אליכם צנים, והתשובה שם היא, ואמרתם זבח פקח היא,
אמר ר' חייא שילמדנו חציו שלא ילך בתמותו מחצורה לחצורה.
אמנם מן והגדה לצדק כלמד עכ"פ ללמד את הדין אעפ"י שלא
ישאל. והצרייחא דמילתא הולקת עליו, וכוותיה קצירא דמקרא
והיה כי יאמרו אליכם צנים כולל ג' מיני צנים, ושאלת וזה העדות
היא שאלת החכם, ולא לעמוד על טעמם אלא להיות צדיק זהם,
ותפק המקרא ואמרתם זבח פקח הוא לתשובת צן חכם שילמדו
זהלכות הפקח, וכלו' שילמדו כל הלכות פקח עד ההלכה
האחרונה שהיא חין מפטירין אחר הפקח אפיקומן. וכבר הזכרתי
צמ"ע שם ש"ל עד חין מפטירין וכו' אלא שלא ידעתי וניין היא
לי, ועכשיו מלאחתי צין הרשומות שעשיתי לי שצנהגדה צרית אבות,
עם צ' פירושים אותה ליעקב וחסד לחצרהם שנת חר"כ (מקיס הדפוס
חסר) כתב צפ"י אמת ליעקב ואף אתה אומר לו וכו', כל הדינים
ופרטי ההלכות עד חין מפטירין וכו' עיין ציאורי הגר"א ז"ל.
ועתה ראיתי צפ"י הריעצ"א על ההגדה אף אתה אומר לו כהלכות
הפקח חין מפטירין וכו' כך הגירסא בכל הנוקמאות שלנו אצל
במילתא אמרו אף אתה פתח לו כהלכות הפקח ואומר לו חין
וכו', כלו' אף אתה חן לחכם ויחכם עוד ותשיב לפרש כל הלכות
הפקח ואפי' דברים שהם תקנות חז"ל וכו', ולפי גירסתנו כך

פירושה חף אתה אמור לו כשאת הלכות הפסח שאין מפטירין וכו' והפטרה לשון השלמה וכו', ונ"מ תוהני שהרי אין לנו חומרים על השאלה החשובה שנאמרה כנגדה צתורה, ולפי מה שאמרנו ואף אתה אמור לו הלכות הפסח זהו לשון ואף אתה וכו'. ולשון האזכרה אל אמור לו שאת ה' הפסח עד הדבר האחרון נוטו שהוא אין מפטירין, ובעל שמתח הגבל הוא הרב חיד"א ז"ל כתב שאלא בנמוקי ר' ישעיה הראשון אטראמי על החומש כת"י פ' צא נוקחתו צתשובה הרשע אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, והצ"ח פירושו על זה. ושאר הדברים צנוקתת אצרייתא הם כפשוטם.

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות.

אמר הלילות ולא מכל לילות שעל לילות המיוחדין כגון שבתות וי"ט הוא שאל, שהשינוי מן לילי חול אין בו תימה. ושאלה זו היא בכלל, ואח"כ חוזר ופורע ד' שאלות כפי נוקחת משנתנו וקידורה, והם מלה מרור ללי ועיבול. והעיר ד"ק דמרור ליתא צכת"י צ' וצירושלמי וצרי"ף ור"א"ש, וא"כ איכס רק ג' שאלות, אמנם גם קידורס הוא משונה ומשנתנו שצכת"י צ' וצירושלמי וצ"כ ר' עמרם גאון ורי"ף ור"א"ש ורמז"ס הקידור עיבול מלה ללי, וכתב והוא הקדר הישר ושאלה דכולנו מקוצין לפי שלא נזכרה בגמרא קצוה לצקוף חף שקדמה לכולן. עוד כתב שצכת"י ח"פ הקדר עיבול ללי ירקות ע"ב. אמנם לא הזכיר היכן היא מלה צקידור זה, האומנם שהרמז"ס צפ"ח מה' חנוך ומלה קדר עיבול מלה ללי מרור מקוצין והו"י ה', אלף שכתב ח"כ צמון הזה אינו אמר והלילה הזה כולו ללי שאין לנו קרצן. וצקדר הגדה שלו קדר עיבול מלה ומרור מקוצין וכ"ה בהגדה זכר פסח לאזכרה אל, וצאמת שצקיטעא שצגמרא הגי' מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שצכל הלילות וכו' מעצילין וכו' (ולכן הדבר עוד מזה) וצחשצ"ץ קידורס מלה מרור עיבול ללי מקוצין וצזונה"ז ח"א ללי. וצפי' על הגדה הלל וזמרה לר' ילחק יעצן בעל תורת חקד צנוקרתות גדולות אמשטרדס צפי' לתהלים עיבול מלה ומרור מקוצין. וצאמת השאלות אחר הקעודה קידורס ההגון היא כמו ששנו צנוקתה וטצבל צחזרת, מלה וחזרת וחרוקת וגופו של פסח, דהיינו עיבול מלה ללי. וצחקדמה לר"א לאנדקהוטה צהגדה מניד ונראשית פתב שגס

במחזור רומי וקפד שאלה ח' היא עיבול, אולם כיון שתקנו חלו
השאלות לאומרו קודם הקעודה, עד שאינם שאלות רק קריאת
דברים עדיפה וזה להתחיל בה, שכל החג נקרא ע"ש המלה חג
המלות ואכילתה אינה תלויה בקרבן הפסח, ואחרים נרור ששניהם
נוהגים חף שלא צפני הבית, ואח"כ לני ואח"כ העיבול שאינו חל
להכירה ומרובת אינה מלוה, וזה נצח חל פרטי השאלות.

א) שבבל הלילות אנו אוכלין חמין ומצה הלילה הזה כולו מצה.

רוב הנוסחאות צכל חלו השאלות והלילה הזה ופי' חמין
ומלה חס כחמד חוזה חוזה.

ב) שבבל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות הלילה הזה מרור.

הנה כבר הזכרתי דצבא זו ליתא לא צכ"י צ' ולא צירושלמי
ולא צבא חלפס וצבא"ש. חמנס צקדר רב עמרם גאון שלפנינו
וצרמנ"ס ליתא לה. והנה בתוספות העיירו הא דלא אמר כולו
מרור, נוסוס דאכלינן שאר ירקות צטיבול ראשון. חמנס קושיא
מעיקרא ליתא, דצפת וכן צלני שהם עיקר הקעודה שייך לומר
כולו, אבל הירק שהוא עפל לקעודה לא שייך לומר חלל למה ירק
זה דוקא. אבל תשובתם היא נחמיה, דכיון דאכלינן שאר ירקות
צטיבול ראשון ח"כ שאלה מעיקרא ליתא דהא אכלינן כמי שאר
ירקות, ואתו לא אכלינן הזרת צשאר ימות השנה, ועוד יש להקשות
צנוסחא זו מה שהקשו צגמרא על שבבל הלילות חנו מעצילין,
אתו כל יומא לא קגיא דלא מעצלי חדא זימנא, והגיהו מחוך כך
חין חנו מעצילין, וס"כ אתו לא קגי לן דלא אכלינן שאר ירקות.
וכבר הרגיש הרשב"ס צקושיא זו, וכתב דעל שבבל הלילות חנו
אוכלין שאר ירקות ליבא למיפרך הכי, דהתם ה"ק צכל הלילות
חין חנו מחזרין חמר מרור. ועל האי תירובא יש להשיב כמו שהשיב
רב קפרא על הנוסחא חין חנו חייצין לעצל, חיוצא לדדקי, דמחזרין
חיינו חיוצא, ומה איכפת להו לדדקי אי מחזרין או לא, התיבוק
חינו שואל רק על מה שהוא רואה ואוכל, וצתוס' הגהות המרדכי
הקשו ג"כ קושיא זו, וחירלו שבבל הלילות חנו מחזרין עפי לשאר

ירקות ולא לנרוד, ונשום דשאר ירקות מעלי עפי ממור. והאמת
למאי דמסקין להגיה שצבל הלילות אין לנו מעצילין, א"כ אין
אוכלין כמי, שהעיצוב הוא צירקות, שאין כחבלין צלל עיצוב, והני
חרי צצא דלנו אוכלין שאר ירקות, ואין לנו מעצילין, הם חרי
צצו דקתרי אהדדי. ועכ"פ לא מחוקמא צצא זו רק אליצא דחבריא
צסס ר' יוחנן דאמרי לריך לעצל צחזרת צ' פעמים, אצל לאיך
אמוראי דעיצוב ראשון צשאר ירקות אין עקום לשאלה זו כלל,
וכבר כחצתי דמקום האי צצא מחקו צמסנה דלעיל וגרסו הציו
לפניו מעצל וכו'. ולפי"ז תלוי האי צצא צמחלוקת חבריא צסס ר"י
ואיך אמוראי, ואיכא דגרסי לה ואיכא דלא גרסי לה, ולכך צאו
לידנו נוסחאות שונות. והא דנקטי מרור ונא חזרת כצמסנה
דהציו לפניו, הוא דחזרת קודם לכל דבר אצל אי לית ליה חזרת
יולא צשאר ויניס, כדתנן לעיל (ל"ע ע"א) ואלו ירקות שאדם
יולא צהן י"ח צפקס, צחזרת צתמכא וצחרחצינא וצעולשין וצמרור
וכו', ומפרשי להו צגמרא, חזרת חקא וכו' וצמרור ומריחא וכו',
ואמרינן עס צסס ר' אושעיא מלוה צחזרת, ואמר רבא מלי חזרת
חקא דחק רחמנא עיליון, ואמר ר' שמואל צר נחמני א"ר יוחנן
למה נמשלו מלכים כמרור, לומר לך ויה מרור זה שחלתו כך וקופו
קשה אף מלכים תחלתן רכה וקופן קשה, וכן אמרו עס צגמרא
דחזרת קופו להקשות, ומרש"י מרור קופו קשה הקלח שלו מתקשה
כעץ, ועל תחלתן רכה פרש"י צתחלה נשתעצדו להן ע"י שכר
שהיו שוכרין אותן, אצל צירושלנוי איתא לה צעינן אחר, דגרסינן
עס אמתיטין, התיצון הרי חזרת מתוק הרי אינו קרוי חזרת
אלא מתוק, (אולי ל"ל הרי אינו קרוי מרור וכו'), אי כמי ה"פ שאינו
קרוי חזרת אלא כל זמן שהוא מתוק, ומשני ר' חייה צסס ר'
הושעיא כל עלמן אין הדבר תלוי אלא צחזרת, מה חזרת תחלתה
מתוק וקופה מר כך עשו הנולריים לאצותינו צמלריס צתחלה
צמיעצ הארץ הוסצ את אציק ואח"כ וימרו את חייהם וגו', גם
נראה צצעעמו היא תחלתו מתוק וקופו מר, אף שיש לדחוק ולומר
דקופו כשהוא מתקשה הוא מר. וע"כ תני הציו לפניו חזרת שהיא
עיקר המלוה, והכי קא קרי ליה מרור ע"פ הוקרא מלוה ומרורים,
שהרי אפשר ליקח משאר ויניס.

ונראה לי שנפל קלת שיצוס צקפרים, דעס מרור הוא
עס ויחד נמין ירק ששנו כך, והתורה אמרה ומרורים שהם חמשה

מיני ירק, ולשון הרמז"ס זה' חוץ קפ"ז ונוריס האמורים בתורה
הן החזרת וכו' והמור, כל אחד וחמשת מיני ירק אלו נקרא
מור, ר"ל שבלשון חכמים נקרא מור. אמנם צמקושים שיש לדקדק
על הלשון והשם שלא יבוא לידי טעות, לריך לומר מוריס כמו
שכתוב בתורה, וצאמת צמקמת הרמז"ס שס צפ"ח איתא והלילה
הזה ונוריס, וכן שס הי' צמקת הצרכה צא"י חו"ה אקצ"ו על
אכילת מלוח ונוריס, איצרא דצקד הגדה שלו כמי איתא מור,
אמנם יראה שהוא ג"כ משיבוש המעתיקים.

ג) שבכר היריות אנו אוכלין בשר צרי שרוב ומבושר היריה הזה כולו צלי.

בתוספות העירו על הא דח"כ חקלא לעיל (ע' ע"ח) זו
דצרי צן תימא, דק"ל חגיגה הבאה עם הפסח כפסח והאכלת לני,
וצרייתא מפורשת שס ואינה נאכלת אלא לני, אצל לחכמים דנחלקו
עליו אוכלין בלילה הזה לני ומצוקל. וכחז הרמז"ס צפ"ח צזמן
הזה אינו אומר והלילה הזה כולו לני שאין לנו קרבן. וצאמת
חף צזמן הבית חלויה צמחוקת. ויש להעיר דצזה"ל שנינו לעיל
צפ' מקום שנהגו, מקום שנהגו לאכול לני בלילי פסחים אוכלין,
מקום שנהגו שלא לאכול אין אוכלין, ואמרינן שס צירושלמי חפי'
צקר עגל חפי' צקר עוף וכל מיני דעווכין שחיעים. אמנם לשאל
על זאת שבכל הלילות אנו אוכלין לני לא שייך, דעל מניעה ודבר
לא שייך לשאול, דאיומך, דלית ליה. ועכ"פ מוטבס משנה זו ראיה
שאלו השאלות הם (זמן הבית).

ד) שבכל היריות אנו מטבירין פעם אחת היריה הזה שתי פעמים.

כד היא נוסחת המשנה בקיעטא שבגורא, וגרסינן עלה,
מתקיף לה רבא אטו כל יווא לא בגיא דלא מטבולא חדא זימנא,
אלא אומר רבא הבי קמני שבכל הלילות אין אנו מייצין לעצב
חפי' פעם אחת הלילה הזה שתי פעמים, מתקיף לה רב ספרא
היבא לדקדקי, כגו' התינוק אינו צקי צדינים לשאול על החיובים
אלא על מה שהוא רואה הוא שואל (ופי' הרמז"ס אין מוצן לי)
אלא אומר רב ספרא הבי קמני אין אנו מטבילין חפי' פ"א הלילה

הזה שתי פעמים. וכחז הרש"ט"ס מהבא שזענין דהכי אית לן
לתימר שצכל הלילות אין אנו מטבילין וכו'. והאומר אין אנו חייבין
לעצל שיצוץ הוא צידו, וכוונתו צזה לכפרי ההגדה ללילי פסח
שהיתה נוקחה כן, ומשם צזה הנוקחא ע"י איזה זעתיק לזענה
שצגמרא. וכ"ה הנוקחא אין אנו צרצ אלפס וצרמוצ"ס, ויש מהן
דל"ג זעלח אפי' אלל"ה"ג אין אנו מטבילין ע"א עיין צד"ק, אמכס
צנוקחא שצנושניות וצירושלמי שצכל הלילות אנו מטבילין. וצפי'
ר' חננאל, ואסקינן אמר רצא אין אנו מטבילין אפי' ע"א, והוא
מהפך דרצא לדרצ קפרא ודרצ קפרא לדרצא, ורצ קפרא הוא
דלחתיקף וכ"ה צכח"י צ' צד"ק. וכיון דצגמרא הירושלמית לא
הקשו מידי מוכח דנוקחא שצכל הלילות אנו מטבילין הוה ניחא
להו ולא קשיא להו ולא מידי, וצאזת כד דייקינן אין לשצש
נוקחת הזענה זשוס קושיא דרצ קפרא, דודאי דרך היא לעצל צירקות
קודם קעודה חסוצה כשצתות וי"ע, דהנהו הלילות צהכי איירי
כדאמרינן לעיל, ומי שאין לורך לו ואינו רגיל צטיבול זה אינו
מטבל, אצל לעצל צ' פעמים כמו ששנינו צזענה הוא דצד זר,
דאכן הנינן הציאו לפניו ירקות מטבל צחזרת ואח"כ הציאו לפניו
זעלח וחזרת, והתינוק זשחזומס הלל כצד הציאו חזרת והעצלנוס
ולמה מציאים לנו עוד הפעם וכי חזרת להזשיק אכילת חזרת
אנו לריכיס, וצכל הלילות אנו מטבילין ע"א, כלו' אס אנו מטבילין
אין אנו מטבילין אלל"ה"ג ע"א, והלילה הזה צ"ס.

והנה על צצא זו נחלק צד קפרא ותני שצכל הלילות
אנו מטבילין אותו עם הפת וכאן אנו מטבילין אותו צפני עלמו.
דחזרת הדרך לאכלו צתוך הקעודה להפך הזחכל כמו שכתצנו
מן הגמרא ולא קודם הקעודה. ויש להעיר שצהרצב נוקחאות
מטבילין צפיעל. והנה צקדר הגדה שלנו שאנו אין אזמרים צצא
דללי הוקיפו הגאונים צצא דכלנו זקוצין, והיא צנוקחת הרמוצ"ס
שצכל הלילות אנו אוכלין צין יושצין צין זקוצין והלילה הזה כלנו
זקוצין, וצנוקחת רצ עזרס גאון אוכלין זשותין, וכצד הזכרתי
שעעמו דיין לריך הקיצה, וגס צפי' הלל זזמרה שהזכרתי לעיל
ג' אוכלין זשותין, גס הזכרתי צשס הגר"א שצזענה לא הזכרה, לפי
שאין זזח שניו שכך היא דרכס צכל ימות השנה. גס הזכרתי
שהרצב זגדולי הרצבים אמרו שלל להקצ, ותמה אני למה לא
סינו הנוקחא, ולפי זזכהגינו יותר היא לשאל על ארצעה כוקות.

ולפי דעתו של בן אביו מלמדו.

בכת"י של ד"ק ולפי דעתו של אביו מלמדו, ושתי הנוקסאות כאחת נכונות שוודאי מלמדו כפי מה שיודע הוא וכפי מה שיוכל הצן ללמוד. ועכ"פ נחקרו החסודות על אלו השאלות ציד כל אחד ואחד, וצחנס נלאו מפרטי ההגדה למלא צקדר ההגדה החסודות על אלו השאלות. והרמז"ס השמיני מאמר זה צפ"ח מהלכותיו, וטעמו דגרכין בגמרא, ת"ר חכס צכו, שואלו, ואס אינו חכס אשתו שואלתו, ואס לאו הוא שואל לעלמו, ואפי' שני ת"ח שיודעין צהלכות הפסח שואלין זה לזה. וגי' הרצ אלפס שואלין זה לזה מה נשתנה הלילה הזה וכו', וכך הוא עיקר הנוקסא, אלא שהמעתיקים קטעוה בגמרא משום דמיד אח"ז מתחיל הקיעעא מן המשנה מה נשתנה וכו' שצכל הלילות אנו מעצילין וכו', והו קצרי דייחור נסון הוא, וצעל ד"ק כתצ דשתי נקודות המחלקות הס שלא צמקומן צטעות, ולדעתי מה שאמרתי הוא הככו, ולפ"ז אין לנו משנה מה נשתנה אלא עופס דצריס לאוורן, וצפרע שאנו אומריס אוחן קודס הקעודה ועדיין לא אכלנו לא מלה ולא מרור ולא העצבלו צ"פ, ואינס שאלות להשיצ עליהס אלא עופס אמירה ודיצור. וע"כ השמיני הרמז"ס צפ"ח דיצור זה, וכתצ ומחגין הכוס השני וכאן הצן שואל ואומר הקורא מה נשתנה הלילה הזה וכו' כל אלו השאלות, הנה תפס את החצל צשני ראשיו הצן שואל ואומר הקורא, וכלו' או אומר הקורא. אמנס צפ"ז כתצ מלוה להודיע לצניס ואפי' לא שאלו שנא' והגדת לצנך לפי דעתו של צן אציו מלמדו כילד אס היה קטן או עפש אומר לו וכו' ואס היה הצן גדול וחכס מודיעו וכו', ואח"כ כתצ ולריך לעשות שינוי צלילה הזה כדי שיראו הצניס וישאלו ויאמרו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות עד שישיצ להס ויאמר להס כך וכך אירע וכו' אין לו צן אשתו שואלתו וכו'.

מתחיל בגנות ומסיים בשבח ודורש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה כולה.

במשנה שצירושלמי עד שהוא גומר כל הפרשה, וכ"ה צדצ אלפס, וכתצ ד"ק סכ"ה צכת"י צ' וצמסניות כאפולי ופיזרו. והנה הדרשה שלפנינו צהגדה היא על ד' פקוקיס, ארמי אצד

אזי, וירעו אותנו, וכלעק, ויוליחו ה' ונולדים. אונס שאר הצ' פקוקים ויציחו אל המוקוס הזה, ועתה הכה הצלחי וגו', אין להם ענין ליליח ונלדים, כי היא פרשת וקרא זיכורים, ואפשר שבזמן הצית היה דורסין ג"כ הפקוק ויציחו אל המוקוס הזה, שהם חמשה פקוקים, ועכ"פ אינו גומר חלל כל הפרשה השייכה לענין היום ולא כל הפרשה כולה, ונוקחא דל"ג כולה עדיפא. ויראה שזה שאמרו נתחיל בגנות וכו', שזו תהיה פתיחת הפרשה, וכ"ה לשון הרמב"ם בהלכותיו ולריך להתחיל בגנות וכו' והוא שידרוש מארתי אובד אזי עד שיגמור כל הפרשה וכל המוסף ומאריך בדרש פרשה זו ה"ז משוזה, וכן משמע מהירושלמי דגרס עלה דמתניחין רב אמר נתחלה לריך להתחיל בעצב הכהר.

ובברבי גרסינן מאי בגנות, רב אמר נתחלה ע"ז היו אבותינו, ושמואל אמר עצדים היינו, וכחז הרב אלפכ, מאי גנות, אמר רב נתחלה ע"ז ושמואל אמר עצדים, והאידרא עזידנא כתרומתו, ולשון ר' חננאל בפירושו, בגנות מאי הוא אמר רבא נתחלה ע"ז היו אבותינו רב יוסף אמר עצדים היינו לפרעה והאידרא עזדינן כתרומתו. ויראה שהסם רבא הוא ע"ס דאקדמיה לרב יוסף ול"ל רבה, בה"א ולא באל"ף, ובעל ד"ק הביא נוסחאות רב אמר וכו' ורבא אמר וכו', וכ"ה בנתיב משנה רב אמר נתחלה וכו' רבא אמר עצדים היינו וכו', גם הביא נוסחאות אצ"י אמר נתחלה ורבא אמר עצדים וכ"ה באבודרהם. והמקור לערצוב אלו הנוסחאות כ"ל דשיעה הוה בדבר זה, רב ושמואל, רבה ור' יוסף, ואצ"י ורבא, ואח"כ קיעעום המעתיקים ומתוך כך נתהוה ערצוב נוסחאות.

אמנם לריך תלמוד חיזה מנהג היה קודם אלו האמוראים, וכיחזי היבא עמא דבר, ועוד במאי קמפלגי, ויראה לי שהמנהג היה לקרא עצדים היינו, כל הפרשה כולה עד ולדקה תהיה לנו כי נשמר וגו', שהיא התשובה על כי ישאלך בנך מה העדות וגו', ואח"כ היו קוראים ציהושע, בעצב הנחר וגו' עד ותראינה עיניכם את אשר עשיתי צמלרים, ואלו הצ' פרשיות תחלתן גנות וסופן שמה. ואלו האמוראים לא פליגי אלא בפירוש המשנה דחד אמר שמה ששנינו נתחיל בגנות וכו' הוא נמשך לרבא דסיפא ודורש מארתי וכו' ואמר שהוא נתחלה ע"ז וכו', וחד אמר שהוא נמשך על ולפי דעתו של רב וכו', ויתחיל בגנות וכו' עצדים היינו

וגו' וילוכו ה' לעשות את כל החוקים וגו', ולפ"ז חנן עצדיכן ככולי עלמא שמתחלה חנו קוראים עצדים היינו וכו', ורואה שמתחילין עצדים וכו' דגרכינן שם ח"ל רצ כחנן לדרי עצדיה עצדא דמפיק ליה ונריה לחירות וכו' ח"ל פערותן ונלומר מה נשתנה פתח ואמר עצדים היינו (ועיי"ש ברש"ש דנראה דל"ג ח"ל פערותן ונלומר מה נשתנה) ור"כ זה תלמיד דרצ ושמואל הוה כדגרכינן בשבת (כ"א ע"ה) ח"ל ר"כ לדרי עצדיה חנוין לי לוכן ואייתי לי מיא דאחים קפילא ארנאה שמי רבי חמי ואיקפד ח"ר יוסף ו"ע איקפד כרבותיה (רש"י ברבותיו) עציד חדא כרצ וחדא כשמואל, ולח וקתצר למימר שהיה מכריע כשמואל אלא וודאי דהיו קוראין עצדים ואח"כ מתחלה ע"ז לכולי עלמא. וכיתוסף ע"ז ואפי' כולנו חכמים וכו' והוא ללמוד את הצן כפי דעתו, ומציאין ראיות לדבר ומעשה החכמים עד ליוות המשיח, ואח"כ חנו מתחילין הדרשה בצרכת החורה צרוך המקום שנתן תורה וכו', ופתחינן מתחלה ע"ז ודרכינן עד דל"ך עד"ש צאח"ב. ולפי מה שאמרתי כ"ל שהיתה קריאת עצדים היינו וגו' עד סוף כל הפרשה כולה אלא שציומי הגאונים קיעוהו שלא לחקות את הקראים, ועיין צמזא מה שהצחתי מרצ עמרם גאון. חונס לשון הרמז"ס צהלכותיו הוא ולריך להתחיל בגנות וכו', כילד מתחיל ומקפד שצתחלה היו חצותינו צימי חרה ומלפניו וכו', ומקיים צדת האמת שקרצנו המקום וכו', וכן מתחיל ומודיע שעצדים היינו לפרעה צולרים וכו', ומקיים צכסים וצנפלאות שנעשו לנו וצחירותינו, והוא שידרוש מארנוי חוצד אצי וכו'. וכולא היא נמשך אל הדרשה כמו שהזכרתי לעיל, ויראה שדעתו דשמואל לא פליג אלא מוסיק אדרצ. חונס צקדר הגדה שלו הנוקחא כמו צנוקחתינו, ואולי שהניח הדבר עפ"י הונוהג שהנהיגוהו הגאונים חעפ"י שאין דעתו מקיים לדבר, והריעצ"א כתצ רצ חמר מתחלה ורצח חמר מעצדים (כמו שהיא צמגיד מעשה) ומקקחא כוותיה דהוא צתראי צעוצדא דדרי, ומקתצרה שלא כחלקו אלא צחיזה מתחילין דרצ קצר מתחלה כמו שהיה מעשה ורצח חמר מעצדים שהוא חוקפו של נס ואח"כ מתחילין בגנות עכו"ם ולפ"ז מנהגינו כרצא דאי פליגי לגמרי נהיגנא דלא כחד וע"כ. וכי נראה כמו שכתצתי עיקר.